

การประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย

The Application of Kalamasutta Principles to Understand the Media in Thai Society

พระเทิดไท อคฺคธมโม

Phra Theutthay Thouiylath

พูนศักดิ์ กมล

Poonsak Kamol

กาญจนพงศ์ สุวรรณ

Kanchanapong Suwan

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : 6740205012@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 10 มิถุนายน 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 มิถุนายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและสภาพการเกี่ยวกับการสื่อสารในสังคมไทย 2) ศึกษาหลักกาลามสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) ประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยได้มีการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีแนวทางการศึกษาในการจัดเก็บข้อมูลอันประกอบด้วย การลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลที่ต้องการจากกลุ่มเจาะลึก โดยจัดเก็บข้อมูล และจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชาชน จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็นพระภิกษุจำนวน 5 รูป บุคคลทั่วไปจำนวน 10 คน ใช้วิธีการเจาะจงตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย จำนวน 15 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพการณ์เกี่ยวกับการสื่อสารในสังคมไทย ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสู่เนติวิเทศดิจิทัล แม้เทคโนโลยีจะช่วยให้การเข้าถึงข้อมูลทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงของข้อมูลข่าวสาร การแพร่กระจายของข่าวที่บิดเบือน และการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ค่านิยม ความขัดแย้งในสังคมไทยเนื่องจากขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ

หลักกาลามสูตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ ประกอบด้วยหลักความเชื่อ 10 ประการ ที่มุ่งเน้นการไม่ด่วนเชื่อข้อมูลเพียงเพราะการฟังตามกันมา การ

ทำตามประเพณี ขวาลือ อ้างตำรา ตรรกะ คาคะเน การเข้ากันได้กับทฤษฎีเดิม เห็นว่าผู้พูดน่าเชื่อถือ หรือเพราะผู้พูดเป็นครูอาจารย์ แต่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาจนรู้เข้าใจด้วยตนเองว่าสิ่งนั้นเป็นกุศล หรืออกุศล มีโทษหรือมีประโยชน์ แล้วจึงเลือกปฏิบัติตามหลักเหตุและผล

การประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อการรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย พบว่าหลักธรรมนี้สามารถนำมา บูรณาการเป็นเครื่องมือพิจารณาและตรวจสอบข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย แปรเปลี่ยนเป็นการ ตระหนักรู้-ตั้งคำถาม-พิสูจน์ด้วยปัญญา ก่อนที่จะปักใจเชื่อหรือแชร์ ให้กับคนใน สังคม ทำให้ไม่ตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอม ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมให้เกิดการบริโภคข้อมูลข่าวสาร อย่างมีสติและปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาและความสงบสุขของ สังคมไทยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การประยุกต์; กาลามสูตร; การสื่อสาร

ABSTRACT

The objectives of this research article are threefold: 1) to study the concepts, theories, and current situations of communication in Thai society; 2) to investigate the Kalama Sutta principles as appeared in Buddhist scriptures; and 3) to apply these Kalama Sutta principles to media literacy in Thai society. This study employs a qualitative research methodology. Data collection was conducted through in-depth field interviews with a purposively selected group of 15 key informants who possessed relevant expertise on the research topics. This sample comprised 5 Buddhist monks and 10 members of the general public.

Presently, the communication situation in Thai society is undergoing rapid transformation into a digital media ecosystem. Although technology facilitates quick and easy access to information, it also gives rise to information violence, the proliferation of distorted news, and propaganda. These issues significantly impact behaviors, values, and conflicts within Thai society due to a lack of critical information filtering.

The Kalama Sutta in Buddhist scriptures is a doctrine expounded by the Buddha to the Kalamas. It consists of ten tenets of belief that emphasize not hastily believing information merely based on hearsay, tradition, rumors, scriptural authority, logical reasoning, speculation, compatibility with preconceived theories, the apparent credibility of the speaker, or because the speaker is one's teacher. Instead, the Buddha taught the utilization of wisdom to scrutinize and understand by oneself whether something is

wholesome or unwholesome, harmful or beneficial, and then to act accordingly based on cause and effect.

The application of the Kalama Sutta principles for media literacy in Thai society reveals that this doctrine can be effectively integrated as a tool for examining and verifying information in the digital age. This is achieved by transforming the principles into a process of "awareness, questioning, and empirical verification through wisdom" before believing or sharing information. Applying the Kalama Sutta serves as an immunization for people in society, preventing them from falling victim to fake news, reducing conflicts, and promoting mindful and wise information consumption. This constitutes a crucial approach to sustainably developing intellectual well-being and peace within Thai society.

Keywords: Application, Kalamasutta, Communication

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคของเทคโนโลยีอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ามาในการใช้ชีวิตประจำวันของคนในสังคมปัจจุบันอย่างหลากหลาย เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ แล็ปท็อป และแอปพลิเคชันต่างๆ เช่น เฟสบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) ไลน์ (Line) อินสตาแกรม (Instagram) ทวิตเตอร์ (Twitters หรือ X ในปัจจุบัน) หรือจะเป็นการทำงานผ่านสื่อออนไลน์ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การทำธุรกรรมทางการเงิน การซื้อของออนไลน์ การเรียนการสอนผ่านทางออนไลน์ การประชุมออนไลน์ ฯลฯ เป็นต้น(ดร. บัณฑิต นิถาวร, 2566,) ดังนั้นเมื่อมีความสะดวกสบายทางเครื่องมือและแอปพลิเคชันมากเท่าไร ก็ย่อมจะมีปัญหาที่ตามมามากขึ้นเท่านั้น โดยปัญหาที่มักจะเกิดและเกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันก็จะเห็นได้จากการที่ประชาชนนั้นตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ และการถูกหลอกลวงผ่านทางการใช้บริการออนไลน์อยู่เป็นจำนวนมาก นับวันยิ่งทวีความรุนแรงและกระจายไปทั่วทุกแห่งที่สัญญาณมือถือ และอินเทอร์เน็ตเข้าถึง โดยมีมิจฉาชีพเหล่านี้จะใช้วิธีและรูปแบบในการหลอกลวงให้เกิดความซับซ้อน และไม่สามารถที่จะจับผิดได้ โดยอาศัยความน่าเชื่อถือ และการสร้างความหวาดกลัว และการชักจูงใจด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากประชาชนหลงเชื่อหรือไม่รู้เท่าทันมิจฉาชีพ ก็อาจทำให้ต้องสูญเสียข้อมูลส่วนตัว รวมไปถึงทรัพย์สินเงินทองได้(พระมหาธรรมทส ขนติพโล (พีชจันทร์), 2560,หน้า 54.)

การป้องกันภัยจากสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องใช้สติและปัญญา ซึ่งในคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลักกาลามสูตร เป็นหลักปัจจัยที่เอื้อประโยชน์ต่อการตัดสินใจเชื่อต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นการคิดเชิงวิจารณ์หรือประเมินและตัดสินเรื่องราวที่เกิดขึ้นที่มีข้อสงสัยหรือข้อโต้แย้ง แล้วพยายามแสวงหาคำตอบที่มีความสมเหตุสมผล ด้วยเหตุนี้เองหลักกาลามสูตรจึงมีความสอดคล้องและตรงกับกฎทางวิทยาศาสตร์ เพราะนักวิทยาศาสตร์จะไม่เชื่อถ้ายังไม่ได้ทดสอบหรือพิจารณาเหตุผลให้ปรากฏก่อน ดังนั้นกาลามสูตรจึงเป็น

พระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่ให้เราเชื่อ เพียงให้พิจารณาให้ดีเสียก่อน แล้วจึงค่อยเชื่อ อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา แม้แต่พระคัมภีร์ก็อย่าเพิ่งเชื่อ ให้พิจารณาดูเสียก่อน ถ้าทำได้ อย่างนี้ ถือว่าสมกับเป็นชาวพุทธที่ไม่เชื่ออย่างไรเหตุผล โดยไม่พิจารณาว่าควรเชื่อหรือไม่เพียงใด(วิศ ข่ายสุวรรณ, พระมหาสิริกร ปญญาวิโร และกรนิษฐ์ ข่ายป่า, 2562)

การประยุกต์หลักกาลามสูตรนำมาใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ควรเน้นหนักอย่างยิ่งกับยุค ดิจิทัล สังคมไร้พรมแดน อันเป็นที่เข้าใจกันว่า ไม่สามารถมีสิ่งใดที่มาขวางกั้นในกระบวนการส่งและรับ สารระหว่างผู้ส่งกับผู้รับได้ ไม่ว่าจะอยู่ในอาณาบริเวณใดหรือมีความเป็นส่วนตัวมากน้อยเพียงใด ตัวสารก็ สามารถที่จะเข้าถึงผู้รับได้อยู่เสมอโดยไม่จำกัดเวลา ซึ่งสภาวะการณังนี้ย่อมก่อให้เกิดผลทั้งที่เป็นคุณและ เป็นโทษได้ทั้งสองด้าน โดยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันแต่อย่างใด ยิ่งในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญ กับเสรีภาพของการสื่อสารอย่างมากในขณะนี้ ยิ่งเป็นสิ่งที่น่าพิจารณามากขึ้นไปอีกว่าเหตุการณ์และ สถานการณ์ของสังคมไทยจะเป็นไปในทางใด เพราะฉะนั้นหากสังคมไทยยังไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข อย่างเป็นระบบและจริงจังให้สังคมมีคุณสมบัติการพัฒนาด้านสติและปัญญาแล้ว การได้มีพระสูตรชื่อ กาลามสูตรอยู่ในสังคมก็ถือว่าเป็นสิ่งไร้ความหมาย ดังนั้นการพยายามสร้างคุณค่าด้านความรู้ที่มีอยู่ในสังคม ให้ได้ เป็นสิ่งที่ควรกระทำก่อนเรื่องอื่นใดเป็นสิ่งแรก และควรให้ดำเนินควบคู่ไปกับการพยายาม เปลี่ยนแปลงสังคมที่มีพื้นฐานความเชื่ออย่างเดียวยให้กลายเป็นสังคมที่มีพื้นฐานความเชื่อที่ประกอบ ความรู้อย่างแท้จริง(นายธำรงเกียรติ อุทัยสา, 2565, หน้า 60-61.)

เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมไทยทั้งหมดคงไม่ต้องเป็นกังวลไปกับกระแสข้อมูลข่าวสารที่มีความ หลากหลายและความเชื่อที่ขาดการพิจารณาต่อไป ทั้งนี้เพราะบุคคลในสังคมมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้น และถ้าหากมีการดำเนินการกันอย่างจริงจังต่อเนื่องแล้ว สังคมไทยก็จะได้กลับเป็นสังคมที่เข้มแข็งด้วย ความรู้ มีวิจารณญาณ คือ การคิด วิเคราะห์ แยกแยะในการเชื่อและตัดสินใจต่าง ๆ มากขึ้น เป็น ประโยชน์ในการลดความขัดแย้งกันทางความเชื่อทางสังคมได้อย่างมาก เพราะหากเปรียบเทียบเมื่อครั้ง พุทธกาล ความเชื่อหรือศรัทธาของชาวกาลามะ นั้นหนึ่งเป็นการปะทะกันทางความคิด ศรัทธาความเชื่อ นั้นหนึ่งเป็นการโต้แย้งและวิวาทกันอยู่ในที่มีผลให้สังคมเกิดความระส่ำระสาย ขาดความมั่นคงในคุณภาพ ชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ต้องให้พระพุทธเจ้าตรัสหลักการพิจารณา คือ หลักกาลามสูตร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและสภาพการเกี่ยวกับการสื่อสารในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักกาลามสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข่าวการสัมภาษณ์ทางสื่อออนไลน์ ตลอดจนงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้อง มาค้นคว้าและได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาศึกษาเรียบเรียงและวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปในการวิจัยให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือการวิจัย คือ สืบค้นข้อมูลจาก พระไตรปิฎก หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข่าวการสัมภาษณ์ทางสื่อออนไลน์ โดยแบ่งขอบเขตการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและสภาพการเกี่ยวกับการสื่อสารในสังคมไทย
2. ศึกษาหลักกาลามสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. วิเคราะห์การสัมภาษณ์จากผู้ตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพแก๊งคอลเซ็นเตอร์ในสื่อออนไลน์ และข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐ

4. การทบทวนวรรณกรรม

การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาก การสื่อสารมีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารมีประโยชน์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม การสื่อสารทำให้คนมีความรู้และโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดพัฒนา เรียนรู้ และรับรู้วัฒนธรรมของตนเอง และสังคมได้ การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชนและสังคมในทุกด้าน

ตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหลักการสื่อสารด้วยการพูดหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นวาทกรรมการสื่อสารด้วยคำพูดตามรูปแบบของพระพุทธานุญาตในหลายประการ เช่น การพูดที่ดีและไม่ดี ในพาลบัณฑิตสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิต คือ มีการพูดถ้อยคำที่ดีที่ตนเคยพูดมาเป็นปกติ ซึ่งวจีกรรมหรือการพูดของบัณฑิตจะเป็นวจีกรรมที่สุภาพดีงาม ซึ่งมีลักษณะ 4 ประการ คือ

1. พูดคำจริงคือคำพูดแน่นอนและคงที่ รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา
2. พูดคำสมานไมตรี คือ พูดคำผูกไมตรี และพูดคำประสานสามัคคี พูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักให้รู้จักกันและพูดชักนำคนที่รู้จักกันให้ชอบพอกัน พูดชักจูงคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน
3. คำไพเราะ คือ คำพูดที่ดูดีมีค่าและคำพูดอ่อนหวาน ถ้อยคำออกมาจากน้ำใสสะอาดของผู้พูด พูดเข้าใจ ผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งจัดเป็นคำพูดดูดีมีค่า พูดให้กำลังใจทำให้ผู้ฟังชื่นบาน

4. พุทธคำพูดที่มีประโยชน์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนว่าคำพูดที่มีประโยชน์ คือ คำพูดมีเหตุผล มีหลักฐานยืนยัน ผู้อื่นคัดค้านไม่ได้(ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 165-166.)

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงลักษณะของการสื่อสารด้วยการพูดที่ไม่ดีของคนพาลในจตุกนิบาต อังคุตรนิกายว่ามีลักษณะดังนี้ คือ

- 1) คนพาลชอบเผยแพร่โทษของคนอื่น
- 2) คนพาลไม่ชอบเผยคุณงามความดีของคนอื่น
- 3) คนพาลไม่ชอบเผยแพร่โทษของตน
- 4) คนพาลชอบบอวาทคุณงามความดีของตน(ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 162-163.)

นอกจากนี้คนพาลยังมีลักษณะในการสื่อสาร คือ ชอบแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ไม่รู้จักอุปายแนะนำ และแม้พูดดี ๆ ก็โกรธ(ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2523, หน้า 163.) พระพุทธองค์ยังได้สอนเรื่องการพูดไว้ในหลักสัมมาวาจาหรือวาจาชอบหรือเจรจาชอบ ซึ่งเป็นศีลพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไป ซึ่งให้ปฏิบัติดังนี้

- 1) ละมุสวาท เว้นการพูดเท็จ ให้พูดสัจจวาจา พูดคำจริง
- 2) ละปิสุณาวาจา เว้นการพูดส่อเสียด ให้พูดสมัคครณีวาจา พูดคำสมานสามัคคี
- 3) ละมรฺสุวาจา เว้นการพูดคำหยาบ ให้พูด สันทวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ
- 4) ละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ ให้พูดอัตถสัณหิตาวาจา พูดคำมีประโยชน์(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2565, หน้า 768- 769.)

แสดงว่า บุคคลไม่ควรพูดคำเท็จทำให้คนอื่นเสียหาย ไม่พูดส่อเสียดให้คนอื่นเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่พูดคำหยาบให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่น และไม่พูดเพ้อเจ้อไร้สาระประโยชน์ การสื่อสารด้วยสัมมาวาจา ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจกัน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสื่อสารและเป็นเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพความสำเร็จของการสื่อสารไว้วางใจ มีจิตใจสงบ(ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2518, หน้า 31.)

5. ผลการวิจัย

กาลามสูตร เป็นพระสูตรแสดงหลักวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย การคัดกรองข้อมูลสื่อสาร การใช้เหตุผลมายืนยันเกี่ยวกับความเชื่อว่าจะเชื่ออย่างไร ในพระไตรปิฎกชื่อ “กาลามสูตร”(อง.ติก.(ไทย) 20/66/255-263.) นั้น ไม่ได้มีปรากฏอยู่ หากมีแต่ชื่อพระสูตรว่า “เกสปุตตสูตร” ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระสูตรนี้แก่ชาวกาลามะ ซึ่งอยู่ในเกสปุตตนิคม เพราะฉะนั้นจึงตั้งชื่อพระสูตรนี้ตามชื่อของนิคมนี้ว่า เกสปุตตสูตร แต่คนที่อยู่ในนิคมหรือตำบลนี้เป็นเชื้อสายหรือมีสกุลเดียวกันคือ สกุลกาลามะ เขาจึงเรียกประชาชนเหล่านี้ว่า “กาลามชน” ซึ่งมีโคตรอันเดียวกัน สกุลเดียวกัน คือ กาลามโคตร เพราะฉะนั้นเขาจึงเรียกพระสูตรนี้ว่า เกสปุตตสูตร แต่ชาวโลกทั่วไป มักจะเรียกพระสูตรนี้ว่า กาลามสูตร เพราะรู้สึกว่าจะเรียกได้ง่ายกว่า พระพุทธเจ้าได้เทศนาวางหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่าควรเชื่ออย่างไร หรือควรพิจารณาอย่างไรก่อนที่จะเชื่อ โดยทรงเทศนาสั่งสอนชาวกาลามะในเกส

ปุตตนิคมหรือหมู่บ้านเกสปุตที่ได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นได้เสด็จไปยังแคว้นโกศล ในประเทศอินเดียในสมัยโบราณ เนื่องจากที่หมู่บ้านนี้ได้มีนักบวชเจ้าลัทธิต่าง ๆ ได้เดินทางมาเพื่อเทศนาคำสอนของลัทธิตนมากมาย และต่างก็ระบุว่าคำสอนของตนถูกต้องและคำสอนของผู้อื่นนั้นเป็นเท็จทั้งสิ้น เมื่อชาวกาลามะได้ฟังมาก ๆ และฟังจากหลาย ๆ อาจารย์เจ้าลัทธิ ก็ทำให้ชาวกาลามะสับสนและหลงเชื่อเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมาที่แคว้นโกศล ชาวกาลามะจึงร้องขอให้พระพุทธเจ้าเทศนาโปรดว่า จะเชื่อใครและควรเชื่ออย่างไร พระพุทธเจ้าก็ทรงเทศนาโปรดชาวกาลามะถึงข้อห้ามหรือข้อพึงระมัดระวัง 10 ประการ ก่อนที่จะเชื่อเมื่อได้ยินได้ฟังคำสอนจากคณาจารย์เจ้าลัทธิทั้งหลาย ซึ่งมีจารึกไว้ในพระไตรปิฎกชื่อว่า เกสปุตติยสูตร แต่โดยทั่วไปเรียกกันว่า กาลามสูตร โดยมีเนื้อความโดยย่อดังนี้ คือ

1. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
3. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง)
6. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান
7. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
8. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
9. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
10. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา(อง.ติก. (ไทย) 20/66/257.)

จากหลักความเชื่อทั้ง 10 ประการดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าพระพุทธองค์ทรงได้วางหลักการไว้ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” ซึ่งเป็นพูดคำที่ให้ “สติ” แก่ชาวกาลามะ ที่ยังมีความสับสน ลังเล และหลงในคำพูดของเหล่าเจ้าลัทธิต่าง ๆ เพื่อป้องกันการเชื่อที่ไร้เหตุผล และการปฏิเสธโดยขาดการพิจารณาในทันที ทั้งสองอย่างนี้เป็นความคิดที่สุดโต่ง เป็นความคิดคนในพวกแรกที่พร้อมที่จะ “เชื่อ” เป็นลักษณะคนทั้งมายุและหุเบา ส่วนความคิดคนในพวกที่สองนั้น พร้อมที่จะ “ไม่เชื่อ” ซึ่งเป็นประเภทที่แข็งกระด้างและน้ำล้นแก้ว แต่ที่พระพุทธองค์ต้องการสื่อให้ชาวกาลามะ คือ การตระหนักรู้ว่าอยู่ใน ฟังเสียงของใจด้วยความสงบเงียบ และพิจารณาด้วยสติ แล้วจึงจะตัดสินใจว่าจะ “เชื่อ” หรือ “ไม่เชื่อ” ดังพุทธพจน์ซึ่งเป็นหัวใจหลักของพระสูตรนี้ คือ กาลามะทั้งหลาย เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์ แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย”(อง.ติก. (ไทย) 20/66/257.) และพระพุทธองค์ทรงตรัสต่ออีก คือ กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้ เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรเข้าถึง (ธรรมเหล่านั้น) อยู่”(อง.ติก. (ไทย) 20/66/260.) จะเห็นได้ว่าจากพุทธดำรัสนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงสอนให้ทุกคนได้รู้ชัดเจน

ด้วยตัวของตนเอง โดยใช้หลักของเหตุผลเพื่อพิจารณาถึงกุศล ซึ่งมีประโยชน์เป็นไปเพื่อความสุข และอกุศลซึ่งมีโทษเป็นไปเพื่อความทุกข์ ในกาลามสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้เรารู้จักตัวภายในใจของเราเพื่อมองมาที่ตัวเอง ให้สามารถรู้เท่าทันสภาวะที่เป็นรากเหง้าของกุศล คือ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นสิ่งที่ควรเจริญ ควรนำไปปฏิบัติและทำให้แจ้ง และให้สามารถรู้เท่าทันสภาวะที่เป็นรากเหง้าของอกุศล คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นสิ่งที่ควรละ ไม่ควรนำไปปฏิบัติและทำให้ดับไป ในเมื่อนั้นจิตใจของเราย่อมปลอดโปร่ง ทำให้เกิดปัญญา ที่จะสามารถใคร่ครวญและพิจารณาได้อย่างแยบคาย เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2566, หน้า 336.) จะทำให้ผู้นั้นมีจุดยืนที่มั่นคง และดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง

1. สภาพการณ์และปัญหาการสื่อสารในสังคมไทยยุคดิจิทัล

บทบาทของสื่อใหม่: สื่อสังคมออนไลน์ (เช่น Line, TikTok, Facebook) มีบทบาทและอิทธิพลสูงมากต่อประชาชนทุกกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดวาระทางสังคมและหล่อหลอมพฤติกรรม แต่ในอีกมุมหนึ่งสื่อใหม่ยังกลายเป็นตัวกระตุ้นอภิสัทธรรม (โลภะ โทสะ โมหะ) นำเสนอเนื้อหาที่เน้นความรวดเร็ว ดราม่า และยอดคลิก มากกว่าจริยธรรมวิชาชีพ

ปัญหาเชิงโครงสร้าง: อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มออนไลน์มักบิดเบือนข้อมูลด้านเดียวที่ตรงกับจริตและอคติของผู้รับสาร (ทฤษฎีนิชฌานักขันธ์ติยา) ทำให้เกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ขาดการมองมุมกลับ เพื่อตรวจสอบความจริง

ความเหลื่อมล้ำในการรู้เท่าทันสื่อ: เกิดช่องว่างทางปัญญาระหว่างช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและชาวบ้านในชนบทมักแยกแยะระหว่างข่าวจริง ข่าวปลอม และโฆษณาแฝงไม่ออก และมักหลงเชื่อข้อมูลที่ส่งต่อกันมาในกลุ่มไลน์ได้ง่ายที่สุด

วิกฤตการณ์ข่าวปลอม: ข่าวปลอมที่สร้างความเสียหายในสังคมไทยแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลักได้แก่ ข่าวปลอมด้านสุขภาพ (เช่น สูตรสมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง/เบาหวานหายขาด, ข่าวลือการกักขังความดันแล้วไต่พัง) ซึ่งส่งผลให้ผู้ป่วยปฏิเสธการรักษาจนเป็นอันตรายถึงชีวิต; ข่าวปลอมด้านอาชญากรรมการเงิน (เช่น ลิงก์ปลอมหลอกแจกเงิน/เยียวยารัฐบาล, แก๊งคอลเซ็นเตอร์) หลอกแหย่ข้อมูลและดูดเงินจนชาวบ้านสูญเสียทรัพย์สิน; และข่าวบิดเบือนสถาบันสงฆ์/ความมั่นคง (เช่น การใช้ AI/Deepfake บิดเบือนธรรมะหรือโจมตีพระสงฆ์) ทำให้พุทธบริษัทสั่นคลอน

การตัดวงจรต้นตอ ณ จุดผัสสะ: มนุษย์รับรู้สื่อผ่านตา หู และใจ (อายตนะ) จนเกิดผัสสะและเวทนา การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธคือการใช้ "สติและสัมปชัญญะ" เข้ามาตรึงจิตให้หยุดคิดหรือ "เอ๊ะ?" ก่อนที่จะกดปุ่มแชร์หรือคอมเมนต์ เพื่อป้องกันการสร้างวงจรกรรมออนไลน์

ระบบกรองด้วยโยนิโสมนสิการ: ใช้การคิดถ่วงวิธี มีเหตุผล (หลักความสมเหตุสมผล) ตรวจสอบเจตนาเบื้องหลังของสื่อ และคิดแยกแยะองค์ประกอบ (วัชชวาท) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน

การพึ่งพากลยาณมิตร: การแสวงหาข้อเท็จจริงต้องอาศัย "ปรโตโฆสะที่ดี" คือการนำข้อมูลไปตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงขั้นต้น หรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจริง (เช่น แพทย์ พยาบาล เกษตรอำเภ) ก่อนปักใจเชื่อ ควบคู่กับการปฏิบัติตามหลัก "สัปปุริสธรรม 7" (เช่น การรู้จักเหตุ ผล ตน และประมาณในการเสพสื่อ

สภาพการณ์และปัญหาการสื่อสารในสังคมไทยยุคดิจิทัล

บทบาทของสื่อใหม่: สื่อสังคมออนไลน์ (เช่น Line, TikTok, Facebook) มีบทบาทและอิทธิพลสูงมากต่อประชาชนทุกกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดวาระทางสังคมและหล่อหลอมพฤติกรรม แต่ในอีกมุมหนึ่งสื่อใหม่มักกลายเป็นตัวกระตุ้นอคติธรรม (โลภะ โทสะ โมหะ) นำเสนอเนื้อหาที่เน้นความรวดเร็ว ตราฆ่า และยอดคลิก มากกว่าจริยธรรมวิชาชีพ

ปัญหาเชิงโครงสร้าง: อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มออนไลน์มักป้อนข้อมูลด้านเดียวที่ตรงกับจริต และอคติของผู้รับสาร (ทฤษฎีนิชฌานักขันตยา) ทำให้เกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ขาดการมองมุมกลับ เพื่อตรวจสอบความจริง

ความเหลื่อมล้ำในการรู้เท่าทันสื่อ: เกิดช่องว่างทางปัญญาระหว่างช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุและชาวบ้านในชนบทมักแยกแยะระหว่างข่าวจริง ข่าวปลอม และโฆษณาแฝงไม่ออก และมักหลงเชื่อข้อมูลที่ส่งต่อกันมาในกลุ่มไลน์ได้ง่ายที่สุด

วิกฤตการณ์ข่าวปลอม: ข่าวปลอมที่สร้างความเสียหายในสังคมไทยแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ข่าวปลอมด้านสุขภาพ (เช่น สูตรสมุนไพรรักษาโรคมะเร็ง/เบาหวานหายขาด, ข่าวสื่อการกินยาความดันแล้วไตพัง) ซึ่งส่งผลให้ผู้ป่วยปฏิเสธการรักษาจนเป็นอันตรายถึงชีวิต; ข่าวปลอมด้านอาชญากรรมการเงิน (เช่น ลิงก์ปลอมหลอกแจกเงิน/เยียวยารัฐบาล, แก๊งคอลเซ็นเตอร์) หลอกแสร้งข้อมูลและดูดเงินจนชาวบ้านสูญเสียทรัพย์สิน; และข่าวบิดเบือนสถาบันสงฆ์/ความมั่นคง (เช่น การใช้ AI/Deepfake บิดเบือน

1) โครงสร้างปัญญาตามหลักกาลามสูตรในมิติดิจิทัล

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงวิพากษ์: หลักกาลามสูตร 10 ประการ (เกสปุตตสูตร) ไม่ใช่การห้ามเชื่ออย่างไร้เหตุผล แต่เป็น "วัคซีนทางปัญญา" และเครื่องมือสร้างอิสรภาพทางความคิด เพื่อไม่ให้มนุษย์ตกเป็นทาสของความมกมายหรืออคติ

การคัดกรองสื่อ: หลักกาลามสูตรสามารถถอดรหัสสู่พฤติกรรมออนไลน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การไม่เชื่อเพียงเพราะส่งต่อกันมาในไลน์ (มา อนุสสเวน), การไม่เชื่อภาพลักษณ์หรือการตกแต่งภาพลงตา (มา ภาพพรูปตาย), และการไม่เชื่อเพียงเพราะผู้พูดเป็นคนดัง/อินฟลูเอนเซอร์ (มา สมโณ โน ครุติ)

ผลลัพธ์เชิงประจักษ์: เมื่อนำหลักกาลามสูตรมาประยุกต์ใช้ จะช่วยให้ผู้รับสารเกิด "สัมมาทิฐิ และปัญญาศรัทธา" บรรลถึงความเบาใจ จิตใจสงบ ไม่ตื่นตระหนกไปตามกระแสข่าวลือรายวัน สามารถปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของตนเองได้อย่างปลอดภัย

2) กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อรู้เท่าทันสื่อ

การตัดวงจรค้นหา ณ จุดผัสสะ: มนุษย์รับรู้สื่อผ่านตา หู และใจ (อายตนะ) จนเกิดผัสสะและเวทนา การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธคือการใช้ "สติและสัมปชัญญะ" เข้ามาตรึงจิตให้หยุดคิดหรือ "เอ๊ะ?" ก่อนที่จะกดปุ่มแชร์หรือคอมเมนต์ เพื่อป้องกันการสร้างวiralกรรมออนไลน์

ระบบกรองด้วยโยนิโสมนสิการ: ใช้การคิดถุกิจวิธี มีเหตุผล (หลักความสมเหตุสมผล) ตรวจสอบเจตนาเบื้องหลังของสื่อ และคิดแยกแยะองค์ประกอบ (วิภาษวาท) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน

การพึ่งพากลัณยมิตร: การแสวงหาข้อเท็จจริงต้องอาศัย "ปรโตโฆสะที่ดี" คือการนำข้อมูลไปตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงชั้นต้น หรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจริง (เช่น แพทย์ พยาบาล เกษตรอำเภอ) ก่อนปักใจเชื่อ ควบคู่กับการปฏิบัติตามหลัก "สัปปุริสธรรม ๗" (เช่น การรู้จักเหตุ ผล ตน และประมาณในการเสพสื่อธรรมะหรือโจมตีพระสงฆ์) ทำให้พุทธบริษัทสันคโลก

6. องค์ความรู้

การประยุกต์ใช้ หลักกาลามสูตร เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการ "รู้เท่าทันสื่อในสังคมไทยยุคดิจิทัล" ถือเป็นการนำปรัชญาโบราณมาแก้ปัญหาร่วมสมัยได้อย่างทรงพลังครับ เพราะในยุคที่สังคมไทยเต็มไปด้วยข้อมูลลวงข้อมูลบิดเบือน และการปั่นกระแส การมีภูมิคุ้มกันทางความคิดเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง โดยวิเคราะห์และจับคู่หลักกาลามสูตรเข้ากับทักษะการตรวจสอบสื่อยุคใหม่ได้ดังนี้

อย่าเพิ่งเชื่อเพราะกระแสสังคม อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา เปรียบเหมือนการเห็นยอดเขาระยะไกล ๆ ยอดโลกสูง ๆ หรือข่าวดังใน แล้วเชื่อกันที ทักษะที่ต้องใช้คือ อย่าด่วนแชร์เพียงเพราะเห็นคนอื่นแชร์ต่อกันอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถ้อยสับ ๆ กันมา ความเชื่อฝังหัวในเรื่องของข้อมูลเก่าที่ส่งต่อกันมาในไลน์กลุ่มผู้สูงอายุ ทักษะคือ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ ข่าวลือ ข่าวซุบซิบดารา ข้อมูลที่ไม่มีหลักฐานยืนยัน ทักษะคือ การมองหาหลักฐานเชิงประจักษ์ การประยุกต์ใช้กาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อ ไม่ใช่การบ่มเพาะให้คนไทยกลายเป็นคน "ขี้ระแวง" หรือ "ไม่เชื่อใครเลย" แต่เป็นการสร้าง "ความนึกคิดเชิงวิพากษ์"บนพื้นฐานของความมีสติ หากสังคมไทยสามารถเปลี่ยนจากการเสพสื่อด้วย "อารมณ์และความรู้สึก" มาเป็นการเสพสื่อด้วย "สติและปัญญา" ตามแนวทางกาลามสูตร ปัญหาเรื่องคอลเซ็นเตอร์หลอกลวง ข่าวปลอมที่สร้างความแตกแยกทางการเมือง และการหลงเชื่อโฆษณาเกินจริงก็จะลดลงอย่างยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยต่อในหัวข้อ การประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรเพื่อรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย นั้น หากมองในฐานะนักวิจัย ขอบเขตของงานวิจัยขึ้นไปสามารถขยายผลเพื่ออุดรอยรั่ว ค้นหาข้อค้นพบใหม่ ๆ หรือสร้างผลกระทบ ในเชิงวิชาการและเชิงนโยบายได้กว้างขวางมากขึ้น โดย

เราสามารถแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 แนวทางหลักตามระเบียบวิธีวิจัยได้ดังนี้:แนวทางการพัฒนาพุทธนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ตามหลักกาลามสูตรสำหรับเยาวชนไทยดังนี้

1. ศึกษาการลดอคติในการรับรู้ข้อมูลทางการเมืองบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียด้วยกระบวนการทางจิตวิทยาตามแนวกาลามสูตร
2. ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลของผู้สูงอายุในชุมชนชนบทโดยใช้กระบวนการกาลามสูตรศึกษา

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2529). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระมหาธรรมทส ขนติพโล (พีชจันทร์),(2560). **ศึกษาการประยุกต์ใช้สติเพื่อป้องกันการถูกล่อลวงทางอินเทอร์เน็ต, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,), หน้า 54.

วริศ ช่ายสุวรรณ, พระมหาศิวกร ปณฺญาวชิโร และกรนิษฐ์ ขายป่า,(2562). **กาลามสูตร: หลักความเชื่อใน ยุคดิจิทัล, วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) : 190.**

นายธำรงเกียรติ อุทัยสง, (2565). **การบริหารข้อมูลข่าวสารยุคโซเชียลมีเดียโดยบูรณาการหลักกาลามสูตรในกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม**. คุษภินิพนธ์หลักสูตรปริญญา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,), หน้า 60-61.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2523.**หลักพุทธศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,),หน้า 165-166.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. หน้า 768- 769.

ดร. บัณฑิต นิถาวร, **สังคมไทยเข้ายุคดิจิทัล : ความสำเร็จและการบ้านที่รออยู่**. หนังสือพิมพ์ออนไลน์ไทยโพสต์ วันที่ 23 มกราคม 2566, <https://www.thaipost.net/economy-news/308500/> (สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2567)

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, (2518) **ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,, หน้า 31.